

این مقاله به سفارش موسسه دموکراسی و توسعه افغانستان و انستیتوت دیجیتالی جامعه مدنی _ آزادی کار شده است

تکنولوژی و دفاع از حقوق بشر

نگارنده: عصمت الله سجادی

چکیده

رابطه تکنولوژی و حقوق بشر، از موضوعاتی است که هر روز بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. حقوق بشر، به عنوان مجموعه حقوق مورد احترام جهانی برای هر فرد انسانی، یکی از شاخص‌های است که حکومت‌ها با آن مورد سنجش قرار می‌گیرند و میزان مشروعیت دولت‌ها به میزان رعایت و پاسداری از حقوق بشر بستگی دارد. تحقیق حاضر با درک جایگاه حقوق بشر، این پرسش را مورد مذاقه قرار می‌دهد: آیا تکنولوژی یا به تعبیر دقیق‌تر فناوری‌های ارتباطی قادرند از حقوق بشر دفاع کنند؟ برای واکاوی این پرسش و یافتن پاسخ مناسب برای آن، در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی بهره گرفته شده است و شیوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی می‌باشد. با مراجعه به اسناد بین‌المللی و آثار تحقیقی نوشته شده در این حوزه این نتیجه بدست آمد که فناوری‌های مختلفی ارتباطی، از منظرهای مختلف مانند نشر موارد نقض حقوق، آگاهی افکار عمومی نسبت به نقض آن، فراهم سازی مستندات برای پاسخگو کردن ناقضان حقوق بشر، می‌توانند تضمین کننده و حامی حقوق بشر باشند.

واژگان کلیدی: تکنولوژی، فناوری‌های ارتباطی، حقوق بشر، نقض حقوق بشر، حقوق.

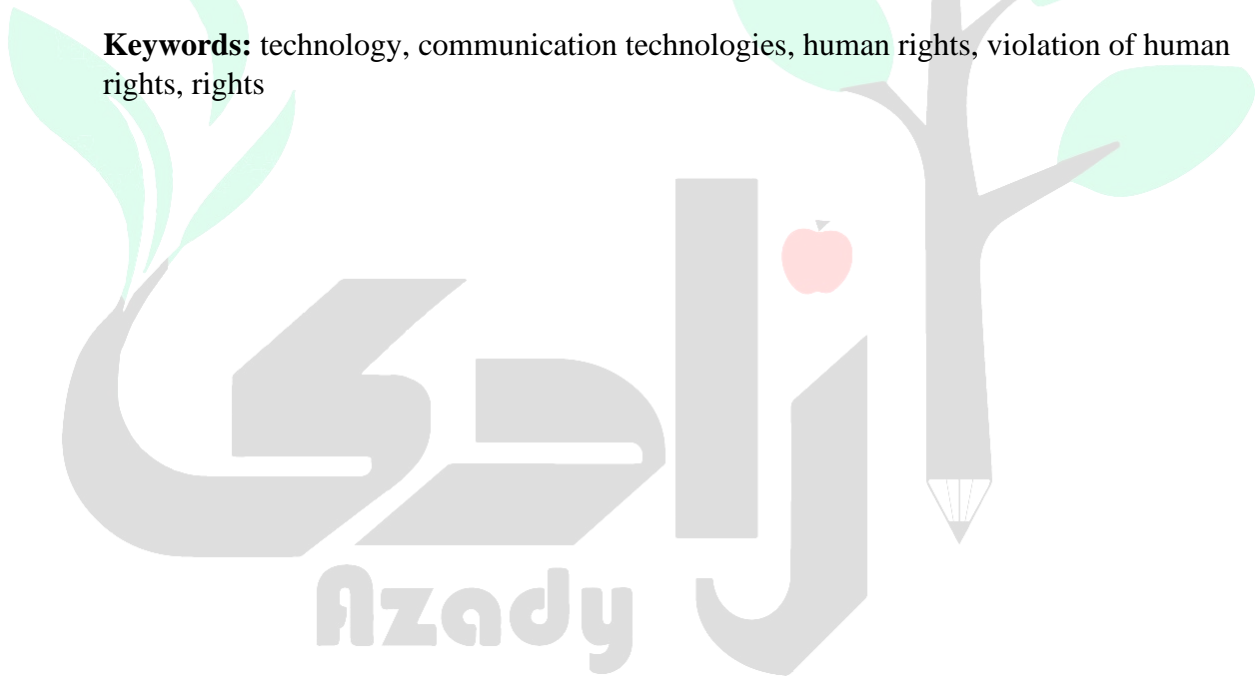
Technology and the Defense of Human Rights

By: Esmatullah Sajjadi

Abstract

The relationship between communication technology and human rights is a subject that receives more attention every day. Human rights, as a set of universally respected rights for every human being, is one of the indicators by which governments are measured, and the level of legitimacy of governments depends on the level of respect and protection those. This research, by understanding the position of human rights, answers the question: are communication technologies able to defend human rights? To analyze this question and find a suitable answer for it, the descriptive-analytical method has been used and the method of collecting information is in the form of documents. According to international documents and written research, communication technologies can guarantee and support human rights. That is from various aspects such as disclosure of human rights violations, raising public awareness of violations, and providing documentation to hold human rights violators responsible.

Keywords: technology, communication technologies, human rights, violation of human rights, rights

1. مقدمه

جریان‌های گوناگون برای پیشبرد حقوق بشر تلاش کرده‌اند. روشن‌گری، انقلاب صنعتی، ایدئولوژی‌های سیاسی و در نهایت فضایی سایبر و تکنولوژی دیجیتال و فناوری‌های ارتباطی. حقوق بشر دربرگیرنده مجموعه حقوقی است که هر فرد انسان تنها با انسان بودن از آن‌ها بهره‌مند می‌شود. برای پاسداری و حمایت حقوق بشری انسان، به‌طور مداوم تلاش‌های در سطح ملی و بین‌المللی انجام یافته و قوانین و نهادهای متعددی، در این راستا، تأسیس و به تصویب رسیده‌اند؛ مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر که در تاریخ ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸ در پاریس به تصویب رسید. این اعلامیه برای نخستین بار حقوقی را که تمام انسان‌ها باید از آن‌ها بهره‌مند باشند را به‌صورت جهانی بیان می‌دارد و کشورهای عضو را به رعایت آن فرا می‌خواند. این حقوق از چنان اهمیتی برخوردار است که همه انسان‌ها، در همه زمان‌ها و مکان‌ها باید از آن‌ها برخوردار باشند.

نهاد ملی حقوق بشر (NHRI)¹ یک نهاد مستقل است و مسئولیت دارد تا در کشورهای مربوطه از حقوق بشر پاسداری و نظارت کند و ترویج آن را در دستور کار خود قرار دهد. به‌طور کلی، نهادهای ملی حقوق بشر دارای وظیفه روشن و خاص حقوق بشری‌اند که شامل تحقیق، مستندسازی و آموزش در موارد حقوق بشری می‌گردد. کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان در ۱۶ جوزای ۱۳۸۱ برای دستیابی به این اهداف تشکیل شد.

با این‌همه، موارد نقض وسیع حقوق بشر از سوی دولت‌ها، عاملی است که دستیابی به صلح و امنیت را در سطح جهانی با چالش جدی روبه‌رو کرده است. وجود کشتارهای جمعی، تبعیضات نژادی و جنسیتی، فقر، گسترش فساد و فحشا، مواد مخدر، قاچاق انسان‌ها و موارد دیگر نشان‌دهنده آن است که جوامع انسانی همواره در معرض نقض اساسی حقوق بشر قرار دارند و حفاظت از کرامت انسانی نیازمند سازوکارهای عملی برای تحقق آرمان‌های مشترک بشریت است.

خوش‌بختانه عصر حاضر زمانه اطلاعات و ارتباط است؛ روند پرشتاب جهانی‌شدن می‌گذرد، بسیاری از روش‌های سنتی به پایان می‌رسد. رسانه‌ها در بستر فناوری اطلاعات، بدون محدودیت مرزهای جغرافیایی و سیاسی، اطلاعات را در سراسر جهان منتقل می‌کند و ارتباط انسان‌ها را در دورترین نقاط جهان فراهم کرده و ارسال و دریافت اطلاعات را به آسان‌ترین و سریع‌ترین شکل رقم زده است.² این فناوری، دسترسی و جابه‌جای اطلاعات همگانی و موجبات آگاهی عمومی را فراهم کرده است. حال این پرسش مطرح می‌گردد که آیا در چنین شرایطی فناوری‌های اطلاعات می‌توانند زمینه نظارت بر اعمال حقوق بشر را فراهم سازد و از آن حمایت و دفاع کنند؟ پژوهش حاضر، برای پاسخ دادن به این پرسش از روش توصیفی – تحلیلی بهره‌م گرفته و پس از توضیحی در باره حقوق بشر و فناوری‌های ارتباطی یا تکنولوژی اطلاعات، راهکارهای دفاع آن را از حقوق بشر، به عنوان هدف نهایی، بیان خواهد کرد. این مقاله به سفارش موسسه دموکراسی و توسعه افغانستان و انسیتیوت دیجیتالی جامعه مدنی _ آزادی کار شده است. در این مقاله به (تکنولوژی و دفاع از حقوق بشر) پرداخته شده است.

قابل یادآوری است که فناوری‌های ارتباطی روی دیگر نیز دارد که ممکن دولت‌ها از آن‌ها برای سرپوش گذاشتن بر جنایت‌های بشری استفاده کنند. چنین دولت‌های می‌توانند با نشر اطلاعات کذب و بی‌اهمیت توجه شهروندان را از مسائل مهم و حقوق بشری به سوی دیگری منحرف کنند.³ تحقیق حاضر به این وجه از فناوری‌های ارتباطی نمی‌پردازد بلکه تنها جنبه حمایتی آن‌ها را برای حقوق بشر مد نظر دارد.

2. حقوق بشر

حقوق بشر، حقوق حد اقلی است که باید هر فرد، تنها به خاطر که عضوی خانواده انسانی است، در مقابل دولت و دیگر مقامات عمومی و صرف نظر هر ملاحظه دیگر، از آن برخوردار باشد. به رسمیت شناخته شدن حقوق بشر، واکنشی است علیه تجاوزها و سوء رفتارهای جدی و گسترده. حقوق بشر، بر این اصل بنا شده است که همه انسان‌ها، صرف‌نظر از جنسیت، گرایش جنسی، فرهنگ، قومیت یا سایر چیزهایی که می‌تواند سبب تمایز او از دیگران گردد، دارای حقوق جهان شمول هستند. سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ تشکیل شد. یکی از اولین مأموریت این سازمان این بود که اعضا آن با هم در باره حق و حقوق همه انسان‌ها به توافق برسند، که دیگر هیچ کس اجازه نداشته باشد منکر آن شود و آن‌ها را سلب کند. به این منظور، سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر را معرفی کرد. این اولین سند بین‌المللی است

که بطور آشکار آزادی‌ها و حق و حقوق همه انسان‌ها را معرفی می‌کند. از جمله این حقوق می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- ✓ همه انسان‌ها آزاد و با ارزش و حق و حقوق یکسان به دنیا می‌آیند.
- ✓ همه انسان‌ها دارای حق زندگی دور از خشونت هستند.
- ✓ همه انسان‌ها حق دارند نظر خود را بگویند و آن را با دیگران در میان بگذارند.
- ✓ همه انسان‌ها حق دارند که در امنیت زندگی کنند.
- ✓ همه انسان‌ها حق کار، استراحت و مرخصی دارند.
- ✓ همه انسان‌ها حق آموزش دارند.
- ✓ هیچ انسانی نباید به دلیل جنسیت و رنگ پوست مورد بد رفتاری قرار بگیرد.
- ✓ همه انسان‌ها حق سلامت و دریافت خدمات طبی دارند.
- ✓ همه انسان‌ها حق ازدواج و تشکیل خانواده دارند.
- ✓ همه انسان‌ها حق دارند غذا، لباس و مسکن داشته باشند.
- ✓ هر انسانی که جانش در خطر است حق دارد به کشور دیگری فرار کنید و درخواست پناهندگی دهد.
- ✓ هر انسانی حق دارد هر دینی را که مایل است قبول کند، همچنین حق دارد هیچ دینی را قبول نکند.⁴

۳. برخی ویژگی‌های حقوق بشر

بر اساس اعلامیه جهانی حقوق بشر و دیگر اسناد بین‌المللی این حقوق ویژگی‌هایی را دارا هستند که می‌توان به مواردی زیر اشاره کرد:

جهان‌شمول بودن: حقوق بشر جهان‌شمول است به این دلیل که هرکس، صرف نظر از محل زندگی، جنسیت، نژاد و مذهب، از آغاز زندگی از این حقوق خردار می‌باشد؛ ماده ۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر در این باره می‌گوید: «همه‌ی انسان‌ها آزاد و با کرامت و حقوق برابر زاده می‌شوند. همه از خرد و وجدان بهره‌مندند و باید با یکدیگر رفتاری برادران داشته باشند». بر اساس مفاد این ماده، همه‌ی آدمیان آزاد به دنیا می‌آیند و حق دارند به‌گونه‌ی برابر از آزادی برخوردار باشند. مفهوم آزادی در این جا، «آزادی طبیعی» و بی‌کران نیست، بلکه آزادی هر فرد در چهارچوب قانون تعریف و محدود می‌شود تا کسی به آزادی دیگری آسیب نرساند.

ذاتی بودن: حقوق بشر ذاتی است؛ چون از سوی هیچ کس و مقامی به انسان داده نشده است. از آنجایی که این حقوق به حقیقت انسان وابسته است، نه قابل معامله است و نه از طریق ارث به دست می‌آیند.

بنیادی بودن: حقوق بشر بنیادین است؛ زیرا بدون آن حیات و کرامت انسان بی‌معنا خواهد شد. حقوق بنیادین مانند حق آزادی بیان، حق آزادی مذهب و عقیده و حق دسترسی آزاد به اطلاعات، در آغاز برای جلوگیری از تعدی دولت علیه شهروندان وضع شده‌اند.⁵ کارآمدی این حقوق در رابطه بین شهروندان و دولت است نه بین شهروندان یک کشور. دولت دارای حق استفاده انحصاری قدرت است و اگر حقوق بنیادین افراد نباشد، آسیب‌پذیری انسان‌ها بیش‌تر خواهد شد.⁶

غیرقابل سلب بودن: حقوق بشر به افراد تنها به خاطر انسان بودنشان تعلق گرفته است. غیرقابل سلب بودن این حقوق به این معنا است که هیچ کس را نمی‌توان از آن‌ها محروم کرد، مگر در مواردی که شخصی مرتکب جرم شده باشد؛ مانند این‌که مرتکب عملی شده باشد که بر اساس قانون محل ارتکاب جرم، مجازات آن زندان باشد. در این صورت حق آزادی

مجرم بر اساس قانون از وی گرفته می‌شود و تنها در این صورت سلب حق آزادی فرد مشروع است؛ زیرا اعضای جامعه حق ندارند چنان رفتار کنند که به دیگران آسیب برسانند. به قول جان استوارت میل⁷ «تنها نمونه‌ای که می‌توان از اعمال قدرت علیه خواست هر عضوی جامعه مدنی استفاده کرد، جلوگیری از وارد شدن صدمه بر دیگران می‌باشد و سود شخصی عضو یاد شده، چه مادی و چه اخلاقی، مجوز کافی نیست.»⁸

محدود کننده قدرت دولت: دولت‌ها و دیگر متولیان امور حکومتی در قبال رفتارهای متعارض و نقض کننده حقوق بشری مردم مسؤل هستند. بر این اساس، آن‌ها مجبورند معیارها مورد نظر در اعلامیه جهانی حقوق بشر را رعایت کنند. مخاطب اعلامیه جهانی حقوق بشر دولت‌ها هستند تا از نقض حقوق بنیادین بشر خودداری کنند. افراد، رسانه‌ها جمعی، جامعه مدنی و جامعه بین‌المللی نقش مهمی در پاسخگو نگه داشتن دولت‌ها در قبال تعهداتشان در حمایت از حقوق بشر ایفا می‌کنند.⁹

۴. تاریخچه فناوری ارتباطی

اساسا برقراری ارتباط با دیگران، نیازمند یک پلتفرم یا بستر خاص است تا از طریق آن فرستنده پیام خود را به مخاطب منتقل کند. در یک نگاه کلی این بستر یا ابزار به دو دوره پیشا تکنولوژی و تکنولوژی بخش‌پذیر است:

۴-۱- **زمانه پیشا تکنولوژی:** به‌طور اجمال، دوره پیشا تکنولوژی دربرگیرنده: یک، ارتباطات چهره به چهره و رو در رو است که انتقال از طریق ابزارهای مانند طبل و دود انجام و قلمرو بسیار محدود را شامل می‌شد. دو، در این مرحله بشر قادر به ارتباط شنیداری و دیداری می‌گردد. سه، با اختراع حروف و قدرت بر نوشتن و پس از آن صنعت چاپ بشر توانست گستره تبادل اطلاعات و انتقال دانش خود را پهناور و گسترده سازد.

۴-۲- **زمانه تکنولوژی‌های جدید ارتباطی:** منظور از تکنولوژی‌های جدید، فناوری‌های هستند که پس از دهه 1970 میلادی ایجاد شده‌اند. فناوری یا تکنولوژی ارتباطی، شامل تکنولوژی‌های می‌شود که برای جمع‌آوری، پردازش و ذخیره اطلاعات و انتقال اطلاعات به کارگرفته می‌شوند، به گونه‌ای که در تمامی مسائل مربوط به انتقال دانش و اطلاعات دارای کاربرد هستند. این تعریف شامل چنین مصداق‌های می‌شود: اینترنت، فرستنده‌های ماهواره‌ای، کمپیوتر، وب سایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، پست‌های الکترونیک، رادیو، تلویزیون و مطبوعات.¹⁰ فناوری‌های ارتباطی در دنیای معاصر که دوران حاکمیت تکنولوژی‌های اطلاعات و ارتباطات است، تنها یک ابزار تکنولوژیک ساده قلمداد نمی‌شوند بلکه امروزه فراتر از مرزها و حاکمیت‌ها عمل می‌کنند و به عنوان یک مولفه اثر بخش در عصر جهانی شدن شناخته می‌شوند و کمیت و کیفیت اطلاعات قابل دسترس را به شیوه‌ای انقلابی و بی‌پیشینه دگرگون ساخته است. این فناوری‌ها، بر تحرك انواع اطلاعات و تصاویر، رسیدن به ابر شاهره‌های اطلاعاتی چند رسانه‌ای جهان‌شمول را امکان‌پذیر ساخته است و تحولات در فن آوری ارتباطی به گونه‌های مختلف، به فشرده شدن جهان كمك کرده‌اند. یکی از حوزه‌های مهمی که از این تکنولوژی می‌تواند بهره‌گیرد آموزش و همگانی‌سازی حقوق بشر است.

۵. جایگاه تکنولوژی ارتباطی در افغانستان

قانون رسانه‌های افغانستان، مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و با تأسی به ماده ۳۴ قانون اساسی و ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۳۸۶ هجری - خورشید به تصویب پارلمان رسید. ماده دوم این قانون به بیان اهداف آن از جمله به موارد آتی پرداخته است: ۱. حمایت و تضمین حق آزادی فکر و بیان؛ ۲. فعالیت آزاد رسانه‌ها؛ ۳. ترویج و انکشاف رسانه‌های همگانی، آزاد، مستقل و کثرت‌گرا؛ ۴. فراهم نمودن زمینه‌های مناسب برای اظهار فکر و احساس اتباع کشور؛ ۵. رعایت اصل آزادی بیان و رسانه‌های همگانی مسجل در اعلامیه جهانی حقوق بشر با رعایت اصول و احکام دین مقدس اسلام؛ ۶. کمک به منظور رشد سالم رسانه‌های همگانی.

این قانون، برای نظارت همگانی بر رفتار دولت‌مردان، گامی رو به پیش و موثر بود و فضایی نسبتاً پرتحرک را، برای آزادی بیان، به وجود آورده بود. رسانه‌های متعددی آزاد و غیرحکومتی روز به روز بیشتر و بیشتر می‌شدند. این بستر قانونی، در کنار گسترش شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات عمومی بدون سانسور، منتج به گردش اطلاعات سریع و سالم در بین شهروندان گشت. در میان شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده در افغانستان، در سال ۲۰۲۰ فیسبوک محبوب‌ترین و پرکاربردترین است. تعداد کل کاربران فیسبوک در افغانستان (طبق گزارش‌های فیسبوک) 3.4 میلیون نفر می‌باشند. 16 درصد زنان و 84 درصد مردان، کاربران این شبکه هستند. تکنولوژی ارتباطی، در زمان فراگیری ویروس کرونا، فراتر

از رسانه‌های خبری نقش بازی کرد و با غیرحضورى شدن درس‌های دانشگاه و مکاتب، پل ارتباطی شد بین استادان و دانشجویان و دانش‌آموزان. برای این منظور سیستم‌های متعددی مورد استفاده قرار گرفت مانند Google Classroom، Helms ... پس از به قدرت رسیدن طالبان در افغانستان، قوانین حامی آزادی بیان و گردش آزاد اطلاعات ملغی و افرادی متعددی بازداشت و مورد شکنجه قرار گرفتند.

۶. شبکه‌های اجتماعی

اینترنت ستون فقرات فناوری‌های جدید ارتباطی است؛ که توانسته مرزهای زمانی و مکانی را درهم بریزد و ما انسان‌ها را بهم نزدیک و نزدیکتر کند. ما انسان‌ها نیاز داریم با افراد دیگر ارتباط برقرار و نیازهای خود را برطرف کنیم. یکی از این نیازها صحبت کردن و گفت‌گو با دیگران و اشتراک نظرات و تفکرات خود با آنها است، که شبکه‌های اجتماعی، با بهره‌گیری از اینترنت، این بستر را برای ما فراهم ساخته‌اند. شبکه اجتماعی مجازی یکی از ابزارهای بسیار قدرتمند برای دنبال کردن امورات نهادهای مختلف می‌باشد. سرعت در اجرا و صرفه جویی در هزینه‌های مختلف، از مزایای مهم این شبکه‌ها است. به عنوان مثال، فرض کنید که گروهی متشکل از پرسنل کسب و کار خودتان تشکیل داده‌اید. در صورتی که بخواهید پیامی را به افراد ارسال نمایید، نیاز به صرف هزینه و زمان برای ارسال پیام‌های کاغذی ندارید. بلکه فقط با لمس چند دکمه اطلاع‌رسانی و هماهنگی را انجام می‌دهید. امروزه برخی جلسات کاری، برگزاری صنف‌ها درسی، شرکت در جلسات ملی و بین‌المللی، کنفرانس‌های علمی در فضای مجازی و با استفاده از پلتفرم‌های گوناگون انجام می‌گیرد.

۷. انواع شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی، مانند تلگرام، فیسبوک، واتساپ، یوتیوب و غیره، دارای قابلیت متعدد هستند. در میان انواع قابلیت‌ها و خدمات شبکه‌های اجتماعی، توانایی قرارى ارتباط را می‌توان هسته و مرکز اصلی هر پلتفرم اجتماعی دانست. البته این برقراری ارتباط به، بسته به کارکرد شبکه اجتماعی، می‌تواند متفاوت باشد. هر شبکه اجتماعی برای اشتراک‌گذاری محتوای خاص طراحی شده است. به طور مثال اینستاگرام بستری برای اشتراک ویدئو و تصاویر است و یا اینکه توییتر بستری برای به اشتراک گذاشتن متن و آخرین اطلاعات و اخبار است. برخی از این پلتفرم‌ها کارکرد چند رسانه‌ای و قابلیت اشتراک‌گذاری متن، تصویر و ویدیو را دارد مانند فیسبوک. این شبکه اجتماعی، نسبت به دیگر شبکه‌های اجتماعی، با اختلاف زیادی، محبوب‌ترین و پرکاربردترین رسانه در افغانستان به حساب می‌آید.

دست‌کم تجربه بیش از یکسال اخیر در افغانستان گویایی این است که فیسبوک توانسته است بسیاری از نقض‌های حقوق بشری در این کشور را، توسط کاربران آن در سطح جهان همگانی سازد و توجه بین‌المللی را به مشکلات افغانستان جلب کند. چندان‌که در اغلب کشورهای دارای حکومت‌های دموکراتیک نهادهای رسمی آن کشورها به این مسئله واکنش نشان دادند. به‌طور کلی فناوری ارتباطی در قالب شبکه‌های اجتماعی از چند جهت می‌توانند مدافع و حامی حقوق بشر باشد که به‌طور مشروح به این موارد می‌پردازیم.

۸. حمایت تکنولوژی ارتباطی از حقوق بشر

بحث را با چند پرسش دنبال می‌کنیم که فناوری‌های ارتباطی، چگونه می‌توانند به عنوان ابزاری حمایتی برای حقوق بشر به کار گرفته شوند؟ آیا فناوری‌های ارتباطی می‌توانند از نقض حقوق بشر جلوگیری کنند؟ به‌طور اجمال باید گفت فناوری‌های ارتباطی از جهات مختلف می‌توانند حامی و مدافع حقوق بشر باشند مانند افشای موارد نقض حقوق بشر و شهروندی، به عنوان دیده‌بان حقوق بشر و عامل آگاهی بخشی به افکار عمومی، فراهم‌سازی مستندات برای مراجع قضایی، به عنوان ابزاری ارتباط قربانیان و عموم با مراجع قضایی، فناوری‌های ارتباطی تضمین‌کننده حق دسترسی به اطلاعات قضایی هستند. این فناوری‌ها می‌توانند مردم را، به عنوان بیشترین مخاطب خود، به نیاز به حقوق بشر و لزوم ارتقای آن آگاه سازد. بنابراین، نقش حمایتی و دفاعی فناوری‌های ارتباطی را برای حقوق بشر به تفصیل بیشتر مطالعه می‌کنیم.

۸-۱- نشر موارد نقض حقوق بشر در راستای حمایت از حقوق بشر

فناوری‌های ارتباطی را به تعبیر عامیانه باید چشم و گوش جامعه دانست و از نظر علمی رابط بین مردم و دولت که نقشی یک میانجی را بین آنها بازی می‌کنند. این فناوری‌ها در نظام‌های مردم‌سالار امکان اعمال نظارت مردم را بر حکومت

تسهیل می‌کنند.¹¹ فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات ابزاری‌های مهمی در تضمین و حمایت از حقوق بشر هستند. آن‌ها را باید ابزار کلیدی جنبش حقوق بشر دانست که از شیوه‌های کار سنتی حقوق بشر به راهبردهای کاملاً پیشرفته تبدیل شده‌اند. برای مثال فکس طی دهه ۱۹۸۰ برای تماس کتبی فوری به صورت ابزاری کلیدی در آمد ولی پست الکترونیکی¹² به صورت گسترده توانسته است جایگزین آن شود.¹³ رشد ابزارهای ارتباطی و رسانه‌ای و نقش آن‌ها در جابه‌جایی سریع اطلاعات و امکان مشارکت همه افراد و گروه‌ها در این جریان و شکل‌گیری بزرگراه‌های اطلاعاتی، همه تأیید کننده یک زمینه‌سازی گسترده برای استفاده بهینه از این ابزار از سوی کلیه بازیگران ملی و بین‌المللی در زمینه حقوق بشر می‌باشد.

اینترنت فرصت وسیع برای دسترسی و جمع‌آوری معلومات مربوط به نقض حقوق بشر و انتشار سریع آن‌ها را فراهم ساخته است. این انتشار سریع تأیید کننده کارکرد حمایتی و دفاعی فناوری‌های ارتباطی نسبت به حقوق بشر است.¹⁴ نشر مسابلی مربوط به نقض حقوق بشر را باید فرایند مفید برای اعمال نظارت بر حقوق بشر دانست که اسباب آگاهی عمومی، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با آن را فراهم می‌سازد. اقدام سایت ویکی لیکس¹⁵ با نشر اسنادی از نقض حقوق بشر توسط دولت‌ها منجر به افشاگری گسترده بسیاری از نقض‌های حقوق بشر و شهروندی برای دنیا شده بود که دسترسی به این اطلاعات منجر به دستیابی عموم به مدارک و مستندات دارای نقش مهم و جنجال‌برانگیز در حوزه حقوق بشر شد.

در افغانستان نیز فناوری ارتباطی سبب شده است که نقض‌های گسترده و مکرر حقوق بشر افشا شده و حاکمان نتوانند جنایت‌هایشان را از چشم مردم دور نگهدارند. پس از به قدرت رسیدن گروه طالبان، ما شاهد هستیم که فعالین حقوق بشر، زنان و جامعه مدنی و سازمان‌های بین‌المللی که در حوزه حقوق بشر فعالیت می‌کنند رفتارهای ضد بشری این گروه را با بهره‌گیری از فناوری ارتباط جمعی عمومی سازی می‌کنند. به عنوان نمونه سازمان عفو بین‌الملل می‌گوید، افغانستان در حال حاضر با یک وضعیت نابسامان حقوق بشری، سیاسی و اقتصادی روبرو است. همچنین سازمان رواداری در ماه جدی با نشر گزارشی ادعا کرد که ۶۳۴ تن به شمول غیرنظامیان، نظامیان پیشین و دیگر مخالفان طالبان در ۱۵ ماه حاکمیت طالبان در چهار ولایت افغانستان کشته شده‌اند. موردی دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد گزارش سازمان عفو بین‌الملل در باره دولت قطر برای میزبانی جا جهانی فوتبال ۲۰۲۲ است. کارگران بسیاری از کشورهای فقیر مانند پاکستان و بنگلادیش با دستمزد پایین، نبود بیمه، فقدان کمک طبی، عدم مرخصی، تأمین اجتماعی و عدم امنیت شغلی به کار گرفته شده بودند. نقش فناوری ارتباطی در افشا و در نهایت اعلام نظر سازمان عفو بین‌الملل انکار ناپذیر است.

۲-۸- اطلاعات فناوری‌های ارتباطی، دیده‌بان حقوق بشر و عامل آگاهی بخشی به افکاری عمومی

تمام فناوری‌های ارتباطی، مسئله مهم دیده‌بانی وقایع را به عهده دارند. این فناوری‌ها، برجسته‌ترین نقش را در بیان موضوعات و روشن ساختن مسائل و جلب توجه عموم در سطح ملی و بین‌المللی دارند. تکنولوژی ارتباطی از طریق دیده‌بانی وقایع، اخبار و اطلاعات گوناگون به خصوص اخبار و اطلاعات مربوط به حقوق بشر را جمع‌آوری می‌کنند پس از آن از طریق انتشار این اخبار، بدون هیچ نوع محدودیت، اسباب اطلاع و آگاهی مخاطبین را فراهم می‌کنند؛ این فرایند تأیید کننده دیده‌بانی آن‌ها در ارتباط با نقض‌های حقوق بشر است.

نقض‌های بی‌شمار حقوق بشر در سرتاسر جهان رخ می‌دهد. قربانیان این نقض‌ها، در اغلب موارد، هیچ حامی‌ای ندارند و هیچ زبانی نیست که این نقض را بیان کند. این نقض‌ها ممکن است از سوی دولت‌ها انجام شود یا بازیگران غیر دولتی، مانند آنچه علیه اقلیت‌های مذهبی و نژادی در افغانستان از سوی داعش در حال رخ دادن است. «دیده‌بان حقوق بشر اعلام کرد که شاخه خراسان گروه موسوم به دولت اسلامی (داعش) در افغانستان، بارها به اجتماعات هزاره‌ها و دیگر اقلیت‌های مذهبی در مساجد، مدارس و محل کارشان حمله کرده است. در گزارش تازه این نهاد بین‌المللی آمده است که مقامات طالبان برای محافظت از این جوامع در برابر بمب‌گذاری‌های انتحاری و سایر حملات کاری انجام نداده و حتی پس از این حملات مراقبت‌های پزشکی کافی و سایر کمک‌های لازم به قربانیان و خانواده‌هایشان را فراهم نکرده‌اند». به روایت سایت اسپوتنیک از آگوست ۲۰۲۱ تا نوامبر ۲۰۲۲ دست‌کم ۳۱۵ نفر در اثر حملات انتحاری داعش خراسان جان خود را از دست داده‌اند.

گردش آزاد اطلاعات که در اثر فعالیت رسانه‌های غیردولتی میسر شده است از یک طرف و بستر سازی فناوری‌های ارتباطی از طرف دیگر، سبب شده است که نقض حقوق بشر، در زودترین زمان ممکن، همگانی و آگاهی‌بخشی عمومی

فراهم شود و عاملین این نقض‌ها نتوانند از مسئولیت فرار کنند. بر مبنای آزادی بیان، رسانه‌ها حق جستجو، دریافت، نشر و تحلیل وقایع را دارند.

۸-۳- اطلاعات فناوری‌های ارتباطی مستند مراجع قضایی

معلوماتی که از طریق فناوری‌های ارتباطی منتشر می‌شوند، در اغلب موارد مبنای توجه جامعه بین‌المللی و سند آغاز رسیدگی آن‌ها دانسته می‌شوند. این فناوری‌ها، در بیشتر موارد تنها ابزاری هستند که نقض حقوق بشر را افشا می‌کنند و حتی دولت‌ها به علت این‌که معمولاً خود متهم نخست نقض حقوق بشر هستند، از ارائه مستندات و اسناد مرتبط خودداری می‌کنند به نحوی که تنها از طریق مراجع غیردولتی می‌توان به این مستندات دسترسی پیدا کرد. حال که کارکرد رسانه‌ها به علت نقش مهم در دیده‌بانی وقایع و جمع‌آوری اخبار و قابلیت ارتباط مستقیم با قربانیان نقض این حقوق دارای اهمیت هستند، آیا می‌شود این افشاگری‌ها را مستند برای مراجع نظارتی و مبنای برای تصمیمات آن‌ها دانست؟

در اساسنامه محکمه بین‌المللی کیفری¹⁶ و قانون اجراء آن به اخبار و رسانه‌ها به عنوان ادله اثبات دعوا اشاره نشده است. ولی رویه عملی این محکمه نشان می‌دهد که در برخی موارد اخبار و گزارش‌ها موضوع استناد بوده‌اند؛ مانند مسئول شناخته شدن دولت ایران در ماجرای اشغال سفارت آمریکا مبنی بر گزارش‌های روزنامه‌ها و رادیو تلویزیون. بنابراین فناوری‌های ارتباطی از قدرت مطلق اثباتی برخوردار نیستند و رویه بین‌المللی نشان دهنده این حقیقت است که تنها زمانی می‌توان به این نوع گزارش‌ها استناد کرد حالت «همگانی» پیدا کرده باشند.

۸-۴- فناوری‌های ارتباطی، ابزار ارتباط قربانیان و عموم با مراجع نظارتی

یکی از کارکردهای دیگر تکنولوژی ارتباطی در راستای حمایت از حقوق بشر، برقراری ارتباط قربانیان نقض حقوق بشر با مراجع نظارتی متخلف است. قربانیان نقض‌های حقوق بشری، برای عدالت‌خواهی می‌توانند به برخی مراجع نظارتی اعلام شکایت کنند. پیش‌رفت تکنولوژی ارتباطی این فرصت را برای نهادهای نظارتی و قضایی فراهم کرده است که اعلام شکایت به صورت حضوری و سنتی نباشد؛ بلکه قربانیان از طریق فکس، پست الکترونیک و ثبت شکایت خود در سایت، نقض حقوق بشر و شهروندی را به مراجع نظارتی اعلام کنند.

اصل علنی بودن و مراجعه مستقیم ایجاب می‌کند که عموم از جریان رسیدگی به دوسیه‌های نقض حقوق بشری، در مراجع قضایی مطلع باشند. رسانه‌های ارتباطی جمعی ابزار مناسبی جهت فراهم سازی امکان دسترسی به روند کار این مراجع و تضمین اصل علنی بودن قضایی هستند. یکی از فرصت‌های ایجاد شده توسط فناوری ارتباطی برقراری ارتباط ویدئو کنفرانسی شاهدان با محکمه است. این ارتباط اجازه می‌دهد که ادای شهادت از طریق تلویزیونی زنده با محکمه صورت گیرد. 17 هر چند اصل بر این است که شاهد باید در محکمه حضور فیزیکی داشته باشد، با این حال، به محکمه نخستین استماع شهادت شهود از طریق ویدئو اجازه داده شده است. استفاده از ویدئو کنفرانس با استفاده از اینترنت برای شنیدن اظهارات قربانیان و شاهدان در بعد اقتصادی و صرفه‌جویی در زمان بسیار اهمیت دارد. در رای نخستین دیوان کیفری بین‌المللی در دوسیه ویلیام روتو، معاون رئیس جمهور کنیا، سارنوالان محکمه از اختیارات خود برای احضار شاهدان استفاده کردند و دولت کنیا از و دیوان درخواست کرد که امکان شهادت دادن شاهدان را از طریق ویدئو کنفرانس فراهم سازد.

۸-۵- فناوری‌های ارتباطی، تضمین کننده حق بشری دسترسی به اطلاعات قضایی

بر اساس ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر، برخورداری از «محکمه علنی»، یکی از موارد حقوق بشر است که نهادهای قضایی باید برای افراد فراهم سازند. تکنولوژی ارتباطی در تضمین اصل علنی بودن رسیدگی‌های قضایی نقش مهمی دارند که از اصول مسلم بشری و ضامن حق آگاهی مردم از دادرسی است. ماده ۱۲۸ قانون اساسی افغانستان در باره علنی بودن محاکم و حق حضور مردم چنین مقرر کرده است: «در محاکم افغانستان، محاکمه بصورت علنی دایر می‌گردد و هر شخص حق دارد با رعایت احکام قانون در آن حضور یابد.» هدف از علنی بودن محاکم، تضمین حق آگاهی مردم از جریان اتفاقاتی است که در محاکم رخ می‌دهند. در عمل بسیاری از افراد، بنابر مشکلاتی، نمی‌توانند در محاکم حضور یابند ولی فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌ها می‌توانند این مشکل را برطرف کنند و با نشر آنچه در محکمه اتفاق می‌افتد مردم را از آن آگاه سازند. برای نمونه، وبسایت دیوان بین‌المللی کیفری تمام دوسیه‌های مطرح شده در این دیوان و آخرین تصمیمات، خلاصه رسیدگی

و تمام رای‌ها را منتشر می‌کند؛ به‌گونه‌ای که با زبان‌های رسمی دیوان 18 در سایت قرار می‌گیرد و عموم افراد از آن مطلع می‌شوند و از این طریق وضعیت دنیا را نسبت به عدالت جهانی می‌فهمند.

نتیجه‌گیری

حقوق بشر مجموعه حقوق بنیادین است که هر انسانی باید از آن برخوردار باشد. برای پاسداری و حمایت از این حقوق در سطح ملی و بین‌المللی ابزارهای در نظر گرفته شده است. فناوری‌های ارتباطی جمعی با توجه به سهولت، ارزان بودن، سریع و فراگیر بودن می‌توانند به عنوان حامی حقوق بشر به حساب آیند. تحقیق حاضر نشان می‌دهد که این فناوری‌ها از جنبه‌های گوناگون مانند نشر موارد نقض حقوق بشر در راستای حمایت از حقوق بشر، آگاهی افکار عمومی نسبت به نقض حقوق بشر، فراهم سازی مستندات برای پاسخگو کردن ناقضان حقوق بشر، به تضمین و صیانت از حقوق بشر کمک کند.

پیشنهادات

با توجه به آنچه در باره کارکر دفاعی تکنولوژی ارتباطی از حقوق بشر بیان شد چند مورد را به عنوان پیشنهاد به نهادهای حقوق بشری مطرح قابل طرح است:

1. نهادها بین‌المللی حامی حقوق بشر، رسانه‌های آزاد را در افغانستان، با توجه به ظرفیت‌ها و امکانات خود بیشتر مورد حمایت قرار دهند.
2. مؤسسه آموزش و تحقیقات سازمان ملل متحد (United Nations Institute for Training and Research) با توجه به ممنوعیت دختران افغانستان از آموزش، راه‌های بدیل، مانند آموزش آنلاین، را برای حمایت از حق آموزش زنان در نظر بگیرد. در غیر این صورت، جامعه افغانستان به‌طور کلی و زنان افغانستان به‌خصوص متحمل زیان‌های جبران‌ناپذیر خواهند شد.
3. دانشگاه‌های دنیا با بهره‌گیری از پلتفرم‌های شناخته شده مانند edx، coursera و غیره، به صورت رایگان، از حق بشری آموزش دختران افغانستان حمایت کنند.
4. مقامات امارت اسلامی، باتوجه مسؤلیت شرعی و ملی خود، باید به حاکمیت قانون در تمام زمینه‌ها به خصوص در حوزه آزادی بیان و رعایت حقوق شهروندی و بشری شهروندان افغانستان احترام بگذارند.

منابع و پیوست‌ها

1. national human rights institution
2. محمد علی صلح‌چی و امیر بی‌پروا، *فناوری‌های جدید ارتباطی و تضمین حقوق بشر*، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال بیستم، شماره ۶۰ پاییز ۱۳۷۹.
3. پروال نوح هراری، *انسان خردمند*، ص ۴۹۴، ترجمه زهرا عالی، تهران، فرهنگ نشر نو با همکاری نشر آسیم، چاپ اول ۱۳۹۷.
4. مواد مختلف اعلامیه جهانی حقوق بشر.
5. BrydeBrun- Otto: *Fundamental Rights as Guidelines and Inspiration: German Constitutionalism in International Perspective*, Wisconsin International Law Journal, Vol. 25, No. 2, P.189.
6. مرتضی حاجی‌پور، *تأثیر حقوق بنیادین بشری بر آزادی قراردادی*، فصلنامه پژوهشی حقوق خصوصی، سال ششم، شماره بیستم، پاییز ۱۳۹۶.
7. John Stuart Mill.
8. مارک تیبیت، *فلسفه حقوق*، ص ۱۷۹، ترجمه حسن رضایی خاوری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، چاپ اول ۱۳۸۴.
9. خیر الله پروین، *تأثیر حقوق بشر بر حاکمیت ملی دولت‌ها*، فصلنامه حقوق، ص ۱۱۲، دوره ۳۸، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۷.
10. محمد علی صلح‌چی و امیر بی‌پروا، *فناوری‌های جدید ارتباطی و تضمین حقوق بشر*، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال بیستم، شماره ۶۰، پاییز ۹۷.
11. محمد تقی فهیم، *افشاگری و اعتماد سازی*؛ رسالت رسانه‌ها در مبارزه با فساد اقتصادی، امین جامعه، ص ۱۰، سال ۱۳۹۱، شماره ۲۳۷.
12. E-mail.
13. سید قاسم زمانی و مهناز بهراملو، *حقوق بشر و اینترنت*، ص ۳۲، تهران انتشارات خرسندی ۱۳۹۲.
14. Sable, Teweldebirhan, *The Role of Media in the Promotion of Human Rights in Ethiopia*, p. 29, master thesis, faculty of law, University of Addis Ababa, 2011.
15. Wikileaks
16. International Criminal Court (I.C.C).
17. حسین آقایی جنت مکان، *حقوق بشر در محاکمات کیفری بین‌المللی*، ص ۲۵۵، تهران انتشارات جنگل، چاپ دوم ۱۳۹۲.
18. بر اساس بند ۱ ماده ۵۰ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، زبان‌های رسمی دیوان عبارتند از: عربی، چینی، انگلیسی، فرانسوی، روسی و اسپانیایی. بر اساس بند ۲ این ماده زبان کاری دیوان انگلیسی و فرانسوی می‌باشند.

